

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 90 1969

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ.

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Tideström, Gunnar Brandell

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Hällbyg. 34 c, 752 28 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1970

diktare. Dessutom kan väl från början reflekterade egenheter till sist bli oreflekterade, bli vanor. Det gör ju inte dessa egenheter på något sätt mindre intressanta, och de hör inte i mindre grad än de reflekterade egenheterna till texten. — I Säv, säv, susa diskuterar Malmström ljudupprepningarna i orden säv-susa-våg-slä-sorgsång, där han menar att de har »en betydelse vid sidan av den imitativa: de binder på ett meningsfullt sätt samman stämningssäsigt väsentliga ord.» Frågan är väl om inte denna funktion hos ljudupprepningen är minst lika viktig och vanlig som den imitativa.

Den fria versens problem preciseras i ett kapitel om Vilhelm Ekelunds Syner, som också ger en nyttig sammanfattning av regler för placering av höjnings- och sänkingsstavelser i både fri och bunden vers. För en metrisk registrering krävs att man kan nå fram till en någotsånär odiskutabel läsning i fråga om denna placering, och det ställer sig självfallet svårare i den fria versen än i den bundna, där mönsterupplevelsen spelar en stor roll. Enligt Malmström är det i den fria versen ofta bara möjligt att visa på en »läsningsram» men inte på *en* läsning. Det kan också vara svårt att bestämma vilken läsning som ska studeras, författarens (om det finns inspelningar) eller någon annans, eventuellt en normalläsning. Genom att nöja sig med en läsningsram, vilket säkert är det enda förnuftiga och möjliga, går Malmström förbi dessa svårigheter. Det är ändå alldeles tillräckligt mycket som han odiskutabelt kan fastställa inom denna ram för att han ska nå värdefulla resultat.

Inte bara versanalys och klanganalys står i centrum för analyserna. Malmström tar också upp t. ex. ordklasser, syntax, ordval, komposition. Så visar han t. ex. i Ångest Pär Lagerkvists bruk av oförmedlade kontraster, hans begränsning av ordförrådet, den rika förekomsten av ord för himmelsföreteelser (med kvantitativa uppgifter). Och i Birger Sjöbergs Dansbanan och Min fordran är ej ringa visat hur Sjöberg förvandlar sin text och skärper vissa stildrag.

Malmström visar flera gånger på sådant som vore intressant att undersöka bl. a. i versteknik. Det är bara att hoppas att han så småningom undersöker också det åt oss.

Karin Norström

Gunnar Hansson: *Författaren-dikten-läsaren*. Scandinavian University Books, Svenska bokförlaget. Sthlm 1969.

I

»Dikten och läsaren» var titeln på Gunnar Hanssons doktorsavhandling (1959), och i samlingsverket »Litteraturvetenskap. Nya mål och metoder» (1966) publicerades av samme författare en uppsats betitlad »Läsaren och dikten». I den senaste boken av Gunnar Hansson har de två substantiven i titeln blivit tre: boken heter *Författaren-dikten-läsaren*. Där har alltså, vid sidan av läsarens upplevelse av dikten, även *författaren* kommit i blickpunkten, i och med att Gunnar Hansson intresserar sig för diktprocessen och försöker beskriva »författardikten». I den nya boken är det alltså inte längre bara fråga om att jämföra olika läsares och läsargrupperns upplevelse av en dikttext och så dra principiella och metodiska konklusioner ur denna sammanställning. Här sammanställs »läsardikten» (se nedan under 2) även med författarens egna uttalanden om sin text. »Författardikten» blir ett centralt begrepp. Enligt min mening är det principiellt viktigt att diskutera hur begreppet »författardikt» skall uppfattas, så att det blir så meningsfullt som möjligt i litteraturforskningen. Därom skall denna recension till en del handla.

En annan linje i Gunnar Hanssons senaste arbete är en påtaglig inriktning på att studera upplevelsesituationer som har någon likhet med *litteraturpedagogiska* arrangemang. I de nu redovisade försöken har vissa grupper av försökspersoner blivit utsatta för någon form av *påverkan*, innan de har skrivit ned sin uppfattning av en dikt. Antingen har de fått diskutera tillsammans, eller också har de fått läsa en auktoritativ analys, i detta fall författarnas kommentarer till sina egna dikter. Effekten av en sådan påverkan kan avläsas genom att man jämför med uttalanden av en kontrollgrupp, som bara har fått reagera spontant på texten. Gunnar Hansson menar, att man genom försök av denna art får en belysning av litteraturpedagogiska situationer; dessutom berör man frågan om effekten av auktoritativa analyser överhuvudtaget, det må nu vara författarens egen analys eller forskarens eller litteraturkritikerns. Gunnar Hansson anvisar här ett stort arbetsfält, som måste vara av betydelse för litteraturpedagogiken. Tänk om det vore så, att diktupplevelsen blir i någon mening »bäst» hos den grupp som inte har utsatts för någon påverkan och om en ingående analys bara uppfattas som störande? Vad vore då all vår litteraturpedagogiska och litteraturanalytiska strävan värd?

I *Författaren-dikten-läsaren* redovisas tre undersökningar, utförda på ovan antytt sätt; de gäller följande dikter: Ebba Lindqvist, *Nattviol* (publicerad 1941), Erik Lindegren, »den osynlige inom oss sliter sönder alla rymder...» (ur »mannen utan väg», 1942) och Sandro Key-Åberg, *Hör klockan slår* (1960). Dikterna är, som sagt, valda så, att det också föreligger kommentarer till dem av respektive diktare: kommentarer som innehåller försök till rekonstruktion av drivkrafter, förlopp osv. vid diktandet, och dessutom preciseringar av dikttextens innebörd för dikterna själva.

Men Gunnar Hansson stannar inte vid att redovisa de konkreta undersökningarna. Resultaten blir också utgångspunkt för en principiell diskussion av några av litteraturforskningens grundbegrepp och grundproblem. Det hör ju till Gunnar Hanssons obestridliga förtjänster, att han alltid på nytt upplivar metoddebatten genom kritisk analys av litteraturforskningens mål och tillvägagångssätt, och att han aldrig skyr att ge sig i kast med de mest intrikata litteraturteoretiska frågor, såsom den om dikters »ontologiska status». Ett kort kapitel i *Författaren-dikten-läsaren* har titeln: *Var finns då »dikten»? (citationstecknet kring »dikten» vittnar om författarens skepsis mot allt tal om dikten såsom en på något sätt absolut existerande semantisk enhet). Det svar som ges på frågan om var dikten egentligen finns, blir i Gunnar Hanssons sammanhang följande:*

Den (= dikten) finns 1) som ett fysiskt föremål (ord på papperet i det här fallet), 2) som en serie psykologiska skeenden inom diktaren i skapelsesituationen, och 3) som en annan serie psykologiska skeenden inom en eller flera läsare i upplevelsesituationen. (s. 115).

Recensenten skulle här önska, att Gunnar Hansson på detta ställe uttryckligen hade sagt, att dikten ju finns också som ett *språkligt* faktum, som en sekvens av tecken, vilka läsare inom samma språkgemenskap tyder med en icke ringa grad av överensstämmelse, i anslutning till den språknorm — mer eller mindre fast — som innebor i dem alla. Gunnar Hansson har naturligtvis inte försummat att tala också om de språkliga och litterära konventionernas roll i den estetiska kommunikationsprocessen (s. 4-5). Men från sina utgångspunkter är han inte böjd för att taxera den språkliga gemenskapens roll vid diktuppfattningen särskilt högt. Med en formulering som synes mig alltför skarp, heter det s. 4 om läsaren: »Han har sitt eget språk med alla dess konventioner och valörer...». — I varje fall är Gunnar Hansson här inte inriktad på att studera det språkliga

uttryckets upplevelsebetingande roll: dess förmåga att skapa gemenskap resp. variation i läsnas diktupplevelse.

2

Ett viktigt syfte med Gunnar Hanssons bok är att demonstrera, hur man *konstruerar läsardikter*. Vad är läsardikt? Den operationella definitionen lyder:

(läsardikt =) den konstruktion av dikttextens innebörd och egenskaper, som undersökningarna av läsarnas upplevelser och bedömningar har gett till resultat (s. 2).

Gunnar Hanssons metod att registrera läsarnas upplevelser och värderingar är denna gång att låta dem skriva fria diktcommentarer. Därefter träder forskaren i verksamhet, han granskar försökspersonernas skriftliga kommentarer till dikten, han spårar likheter och olikheter, och på denna grundval konstruerar han läsardikter. Utan tvivel kommer det fram intressanta resultat, när Gunnar Hansson söker efter grupperingar och gemensamma drag i läsarkommentarerna. Den första av de dikter som utgjorde »stimulus» i försöken, var följande dikt av Ebba Lindqvist:

Nattviol

Ingen blomma liknar denna.
Ingen blomma står så ensam.
Dold i djupa gräset
eller gömd i ljungen
lyfter den sitt vita ljus.
Rör den inte.
Bryt den inte.
På sin späda stängel bär den
hela sommarkvällens doft.

Ur litteraturpsykologisk — och litteraturpedagogisk — synpunkt är det spännande att se, hur läsarreaktionerna grupperar sig, bland annat efter försökspersonernas kön. Jag citerar ur Gunnar Hanssons sammanfattning av försöksresultatet:

De rikaste och mest positiva upplevelsorna har redovisats av kontrollgruppen, som inte utsattes för något försök till påverkan. Särskilt männen i den gruppen tilltalades av dikten, som de uppfattade så att nattviolen blev en symbol för det rena, kyska och mjuka hos kvinnan. För gruppens kvinnliga läsare framstod *Nattviol* mera som en naturdikt, även om deras tolkningar också innehöll symboliska element. Kvinnorna uttalade sig i allmänhet mindre positivt om dikten än männen gjorde (s. 25).

Denna sammanfattning belyser tydligt *attitydernas* roll för diktupplevelsen på det känslomässiga (och eventuellt det symboliska) planet. De

kvinnliga läsarna har väl inte velat acceptera rollen som den »rena, kyska och mjuka» — de har därför väjrt sig mot en symbolisk tolkning i denna riktning, och dikten har för dem mera fått förbli en naturdikt.

För litteraturpedagoger kan det vara en smula uppskakande att se, att den grupp som, enligt Hanssons analys, har fått den rikaste upplevelsen av dikten Nattviol, det är en grupp läsare vars medlemmar bara har fått läsa dikten var och en för sig. Men man kan ju trösta sig med, att den påverkan som läsarna utsätts för i de andra grupperna inte har någon speciellt pedagogisk utformning: i den ena gruppen är det ju fråga om en diskussion utan pedagogisk ledning, i den andra om författarinns egen kommentar, som inte heller har pedagogisk syftning. Några slutsatser om litteraturpedagogens möjligheter kan väl inte dras ur experimenten med Nattviol.

Trots differenser och grupperingar i materialet av läsarkommentarer till Nattviol, finner Gunnar Hansson dock vissa gemensamma drag. Med en ny term, som är värd att lägga på minnet, kallar Gunnar Hansson denna minsta gemensamma nämnare för *normaldikt*. Det understrykes, att normaldikten »givetvis är en konstruktion på grundval av de ifrågavarande upplevelserna och tolkningarna». Om den normaldikt, som konstrueras ur diktkommentarerna till Nattviol, heter det:

I så fall får *Nattviol* beskrivas såsom en dikt, som inte bara är »ren» naturlyrik utan har en formulerbar symbolisk innebörd. Den innebörden ligger på ett förhållandevis allmängiltigt plan, som omfattar sådana nyanser som kvinnlig vekhet och mänsklig isolering... (s. 27)

När man som litteraturanalytiker läser ovanstående beskrivning av en konkret »normaldikt», kan man ju fråga sig: men ligger inte detta redan i texten? behöver vi läsarusökningen? kan inte denna normaldikt likaväl konstrueras ur texten, läst enligt vår språkkonvention och i anslutning till en gängse symbolkonvention? I diktens text finns ju sålunda formuleringar, som gör det naturligt att uppfatta blomman förmänskligande: »står så ensam», »lyfter den sitt vita ljus». Naturligtvis bjuder då vår symbolkonvention att den mänskliga gestalt som antydes i bilden av en blomma, skall vara en ung kvinna. Och innebörderna »kvinnlig vekhet» och »mänsklig isolering» kan ju då mycket naturligt utläsas ur »spåda stängel» och »står så ensam». En varsam analytiker, som medvetet håller sin tolkning »på ett förhållandevis allmängiltigt plan», torde ha stora möjligheter att *förutsäga* allmänna drag i upp-

levelsen av en åtminstone till synes relativt okomplicerad dikt som denna. Men försök av den typ som Gunnar Hansson här redovisar, säger oss något om gränserna för analytikerns möjligheter att med rätt stor sannolikhet förutsäga drag i diktupplevelsen. En dikttolkare kan — med hänvisning till språknorm och litterär tradition — klarlägga t.ex. de *incitament* till en viss symbolisk läsning som finns i textens ord. Men blockerings effekter eller personliga associationer hos enskilda läsare eller grupper av läsare och därmed följande värderingar kan bara avslöjas genom försök i Gunnar Hanssons efterföljd.

3

I *Författaren - dikten - läsaren* sammanställes läsardikterna med vad Gunnar Hansson betecknar med ordet *författardikten*. Hanssons bestämning av begreppet författardikt må först illustreras med ett exempel; det gäller Ebba Lindqvists förut citerade dikt Nattviol. Elva år efter det att dikten publicerades skrev Ebba Lindqvist i antologien »Diktaren om dikten» (1952) om hur dikten växte fram och om hur hon själv förändrade sin uppfattning av dess egentliga innebörd. I sin kommentar skildrar Ebba Lindqvist, hur hon skrev dikten en sommarförmiddag i New York år 1940; hon trodde till en början att den var »en naturdikt, framtvångad av hemlängtan», men hon insåg snart sitt misstag:

Några dar senare när jag läste om dikten, fanns ingenting kvar av skogsstämningen kring dikten. Men den utlöste fortfarande en stark känsla av befrielse. Ömhet. Varsamhet. Någon att vara rädd om. Någon som var mycket ensam. Mera värd än andra. Och plötsligt slog det mig, att *dikten handlade om Karin Boye* (kurs. här).

För Gunnar Hanssons sätt att se ger uttalanden som dessa säkra bidrag till »författardikten». Enligt hans definition är nämligen det som ingår i författardikten inte begränsat till vad diktaren kan sägas ha bringat till uttryck i diktens text. Tvärtom, i *Författaren - dikten - läsaren* är begreppet författardikt avgränsat så, att däri kan ingå även »bakomliggande drivkrafter», »personliga avsikter» och innebörder som i diktandets stund ännu inte har blivit medvetna för diktaren själv (s. 2). En känsla för Karin Boye hör enligt Hansson till författardikten, även om en psykisk mekanism hos diktarinnan har hindrat den från att komma till synligt uttryck i Nattviol. Det finns ingenting i dikttexten som antyder att dikten »handlade om Karin Boye». Men författarinna har alltså efteråt uttalat att det var så (fastän hon

först trodde att det bara var en naturdikt — och därmed hör tanken på Karin Boye till författardikten i Gunnar Hanssons mening. Diktarens ord är därvidlag avgörande; diktaren »får betraktas som expert i fråga om författardikten».

På den här punkten vill jag inte undertrycka en reservation; den gäller antagandet att diktaren är »expert på författardikten». Det är närmast självklart, att det är diktaren som bäst vet vad diktens ord betyder för honom i den stund han skriver sin kommentar till dikten. Men det är inte lika säkert, att diktaren kan — eller är tresserad av att — göra en nyanserad och välavvägd, precis formulerad *rekonstruktion* av vad diktens ord betydde för honom, när dikten skrevs, 4 år eller 10 år tidigare. Risken för förskjutning i perspektivet måste vara betydande. Och diktarens kommentar till sin egen dikt kan ju vara skriven i en speciell situation som förmår författaren att avväga proportionerna i tidigare intentioner, betydelsesammanhang osv. annorlunda än vad som var fallet när dikten skrevs. (En sådan speciell situation föreligger enligt min mening i fråga om Lindegrens »den osynlige inom oss ...»; se därom närmare nedan.) Enligt min mening bör författarens uttalanden om den innebörd som han gav sin text vid författandet, behandlas mer kritiskt än vad som är fallet i Gunnar Hanssons bok, alltså som en källa — naturligtvis oerhört viktig — bland andra källor.

4

Undersökningen i anslutning till Lindegrens dikt »den osynlige inom oss sliter sönder alla rymder ...» (ur »mannen utan väg», 1942) aktualiserar i hög grad frågan om giltigheten och räckvidden av diktarens egna kommentarer till sin dikt. Visserligen framhåller Gunnar Hansson, att forskaren naturligtvis är oförhindrad att kritiskt pröva diktarens uttalanden om sin egen dikt. Men Hansson är dock i stort sett beredd att acceptera, och i »författardikten» införliva, »vad diktaren sagt om sina tankar, känslor och avsikter i samband med ett diktverks tillkomst» (s. 8).

Enligt min mening kan man i varje fall tillåta sig att betvivla, att Erik Lindegren i sin analys av dikten »den osynlige inom oss ...» har haft lust och förmåga att precis rekonstruera vad han vid författandet ville uttrycka i diktens text. När Lindegren skrev sina utförliga kommentarer till dikten (i BLM 1946) var hans artikel uppenbarligen dikterad av en polemisk lust att avvisa anklagelser, som gick ut på att dikten var komplett obegriplig. Lindegren förklarar utförligt innebörder och sammanhang,

han ger abstrakta tydningar åt metaforiska inslag i dikten, och han demonstrerar eftertryckligt diskursiva logiska sammanhang mellan de sålunda tolkade uttrycken i dikten. Men man kan inte värja sig för tanken att Lindegren tar till en smula i överkant, när han t. ex. förser diktens första rad — *den osynlige inom oss sliter sönder alla rymder* — med följande sofistikerade utläggning:

»Den osynlige inom oss (jfr Pär Lagerkvists »Den osynlige») är den mycket ofta men hittills förgäves omtalade och i möjligaste mån dolda aggressionsdriften inom oss, som då och då sliter sönder alla rymder, dvs. alla hittills kända religioner, gudar, ideal, sublimeringar och överjag men också rymden i astronomisk bemärkelse, en rymd som förkrossar oss med sin storhet och likgiltighet.

Denna aggression protesterar alltså inte enbart mot inympade »överjag» utan också mot människans fundamentala livsvillkor. Därför kan den inte fränkännas ett visst Prometheusdrag, men den innehåller också ett element av den ointellektuelles instinktiva hat mot den intellektuelle, här företrädesvis riktat mot Einstein — de flesta människor är ju på grund av sin intellektuella begränsning dömda till att auktoritetstro på Einsteins universum, ungefär som medeltidens människor trodde på Gud ... (citerat enl. G. Hansson, s. 39 ff.)»

Man är inte omedelbart beredd att tro på, att hela detta prydligt sorterade nät av innebörder fanns i diktarens medvetande när han formade raden »den osynlige inom oss sliter sönder alla rymder». Gunnar Hansson menar generellt (och i anslutning till uttalanden av Lindegren), att Lindegrens kommentarer av denna art kanske bäst uppfattas såsom »en formulering av de tankar som 'laddade upp' den känsla som diktaren ville finna uttryck för: det är så hans tanke har tänkt bilderna i dikten» (s. 42). Men man får ju också räkna med möjligheten att Lindegren — enligt sin egen utsaga i artikeln »barnligt irriterad av allt talet om tungomålstaleri, bluff och kejsarens nya kläder» — har roat sig med spetsfundigt intellektuella broderier över sin egen text. Man blir en smula misstänksam, när man läser i citatet ovan hänvisningen till Pär Lagerkvists »Den osynlige» — är det inte ironiskt menat, ett köttben slängt ut åt de litteraturkritiker som har sin lust i att dra litterära paralleller? Överhuvudtaget anslår ju Lindegren i början av sin artikel en ironisk ton: över sina analytiska kommentarer till dikten kastar han redan från början ett sken av snusförnuft och chronsougheri. Och han framhåller ju eftertryckligt att den intellektuella analys som han har utfört »är ett förstklassigt exempel på hur lätt det är att

med intellektets hjälp plundra en dikt på allt det... väsentliga».

Det är uppenbart — även av diktarens egna uttalanden — att det som Lindegrens framför allt har velat förmedla till sina läsare, när han skrev dikten, inte är de abstrakta »tolkningar» som han själv framför, utan bild, känsla, vision. Bland uttalandena i denna artikel finner man Lindegrens välkända ord om sin poesi: »Vad det framför allt gäller är att förmedla är den nästan alltid komplicerade känslan...». Den fråga som man principiellt kan ställa är då: är det inte rimligare att låta *författardikten* innefatta *det som diktaren har velat överföra till sina läsare* — i detta fall bilden, visionen, känslan — snarare än abstrakta ting och tydningar, som diktaren säger sig knyta till texten men som man har svårt att utläsa ur texten? Lindegren har ju själv uttalat, att dikten inte alls behöver »begripas» med de abstrakta värden som han säger sig knyta till textens ord: »den lämnar i stället en viss medveten associationsfrihet åt läsaren» (citerat efter Hansson s. 42). Är det då rimligt att inbegripa de »förklaringar», som Lindegren meddelar, i »författardikten»? Det är inte oviktigt, hur man tar ställning härvidlag. Antingen får man hålla sig strikt till författarens uttalanden — i de fall där det finns diktarkommentarer — enligt Gunnar Hanssons beskrivning av författardikten:

»Författardikten» används för att beteckna den rekonstruktion av dikttextens betydelse, av personliga avsikter och bakomliggande drivkrafter, som författaren själv har gjort i kommentarer till dikten (s. 2).

Eller också får *forskaren* ta på sig uppgiften att försöka avgöra vad diktaren har »lagt in i» sin text, vad han har velat förmedla till sina läsare. I det sista fallet blir diktarens kommentarer till sin text en källa *vid sidan av texten själv*, läst enligt den språknorm som man efter ingående studier kan förmoda vara diktarens. Recensenten finner det för sin del rimligt att låta studiet av »författardikten» framför allt gälla det som på något sätt kan sägas ha fått uttryck i dikten. Enligt denna bestämning hör tanken på Karin Boye inte till »författardikten» i Ebba Lindqvists Nattviol, och tanken på Einstein ligger utanför författardikten i Lindegrens »den osynlige inom oss...»

Det förefaller mig, som om undersökningarna av »läsardikterna» också skulle vinna på, att man inte jämförde läsarnas uppfattning av diktens innebörd med vad diktaren har sagt om vad han har avsett eller tänkt, utan med vad som faktiskt kan sägas existera som läsningsmöjlighet i texten. Gunnar Hansson kan säkerligen invända, att vi inte kan veta, vad

som finns som läsningsmöjlighet i dikttexten, förrän vi har studerat hur läsaren uppfattar den. Nåväl, det kan ha sina risker att försöka avgöra, vad som »är uttryckt» i dikttexten, dvs. vad som sannolikt kommer att upplevas av läsare (och som kan förmodas ha varit i diktarens medvetande). Men det är en risk som vi får ta, om vi inte skall vara hjälplöst utlämnade åt vad diktaren själv säger om sin text och sina intentioner.

I sin intressanta utredning av vilken effekt det har på läsare att konfronteras med Lindegrens analys av sin dikt, konstaterar Gunnar Hansson, att Lindegrens analys inte tycktes hjälpa läsarna ur svårigheterna att komma till rätta med dikten; en del läsare kände sig till och med störda av Lindegrens många detaljförslag till »tolkning». Hansson konkluderar, att undersökningen »ger inget underlag för några särskilt optimistiska slutsatser om litteraturpedagogikens möjligheter att föra läsarna i kontakt med sådana texter som de har svårigheter med eller står främmande inför» (s. 96). Nej, men den ger heller inget underlag för någon *pessimism* beträffande litteraturpedagogikens möjligheter att leda fram till en positiv upplevelse av svåra lyriska texter av Lindegren-typ. Hur intressanta än Lindegrens kommentarer är — som litteraturpedagogik fungerar de naturligtvis dåligt, bland annat därför att de för in en mängd av »tolkningar» som väl aldrig kan upplevas samtidigt och som är svåra att få fram ur textens mer normala betydelse. Man skulle önska att Gunnar Hansson ville fortsätta sina undersökningar med att arbeta med olika typer av kommentarer, pedagogiska handledningar med lättare handlag än Lindegrens analyser — som ju inte heller var avsedda som litteraturpedagogik.

Sten Malmström

Jerome P. Schiller: *I. A. Richards' Theory of Literature*. Yale University Press 1969.

Under snart 50 år har I. A. Richards varit ett salt i den estetiska och litteraturteoretiska kosten. Några få har helhjärtat applåderat honom, många fler har reserverat sig eller ställt sig helt avvisande. Men nästan alla som har tagit till orda på det här området har tvingats syssla mer eller mindre utförligt med honom. Litteraturen om Richards är därför nästan oöverskådligt rik. Redan i början av 50-talet kom den första opublicerade doktorsavhandlingen som helt ägnar sig åt hans verk; den har sedan följts av flera. För några år sedan publicerades den första boken om honom: W. H. N. Hotopf, *Language, thought, and comprehension*.